

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

רמלה הנגלית אל העין

מפגש תרבויות ברמלה

"כמה אבני חן מפסיד אדם מפני שאבד לו אורך הרוח לדבר עם הבריות
ללא תכלית וכוונה, אלא סתם, כדי להכירם"
(יאנוש קורצ'ק)

ציור של דייוויד רוברטס, 1839, מתוך: בלוג תפוז

היש"מ מותאם לסדנת "מפגש תרבויות בארץ ישראל"

מאת: ערן בן-סיני (מבוסס על שמ"חת היש"מ – רמלה)

עריכה: רונית בין

עריכה לשונית: אפרת חבה

עיבוד: אלי שיש

תשע"ה, 2015

רח' הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054

אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים שאינם אתרי משרד החינוך.

תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות הכלולות בו, הינו באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

רמלה הנגלית אל העין

מפגש תרבויות ברמלה

**"כמה אבני חן מפסיד אדם מפני שאבד לו אורך הרוח לדבר עם הבריות
ללא תכלית וכוונה, אלא סתם, כדי להכירם"
(יאנוש קורצ'ק)**

העיר רמלה ישבה על צומת דרכים חשוב, שחיבר בין "דרך היס" לבין הדרך העולה ממישור החוף לאזור ההר וירושלים.¹ מסיבה זו, שימשה העיר בתקופות מסוימות מרכז מינהלי ומסחרי, והוקמו בה אכסניות (ח'אנים), מסעדות ומבנים אחרים שנועדו לשמש את העוברים בדרך. מסיבה זאת גם, הייתה העיר יעד לכיבושים מאז הוקמה בימי סלימאן עבד אל-מלך בשנת 711 לספירה ועד למלחמת העצמאות.

ההולנדי ד"ר דאפר כתב על רמלה בשנת 1677 :

כיום רמלה מאוכלסת מאוד, וגרים בה מאורים, טורקים, יוונים, מרונטים, נוצרים, אחרים ויהודים, כי סחרה של העיר רב, ושיירות שהולכות מסוריה למצרים מוכרות לעבור כאן. לטובת המסחר ולנוחותם של הנוסעים יש בעיר שני בתי מלון, השוק בנוי אבנים מרובעות וחלקות ומחולק לרחובות ולסמטאות. בכל שבוע מתקיים יריד, אליו בא המון העם משומרון וגם מיהודה.²

מסלול היש"מ – העובר בחלקיה השונים של רמלה ושעיקרו בעיר העתיקה – חושף את אוצרותיה כעיר רב-תרבותית ומעורבת בעבר ובהווה, וכן את הקשיים שהחיים המשותפים בעיר אחת מציבים בפני תושביה.

חבל ארץ : מישור החוף הדרומי.

משך זמן היש"מ: כ-5 שעות.

אורך מסלול ההליכה: 2 ק"מ.

מפה: עירונית רמלה.

נקודת התחלה: גן הנשיא, בשדרות הרצל פינת שדרות שלמה המלך.

נקודת סיום: בית הקברות, ברחוב דוכיפת פינת רחוב התקווה.

עונה מומלצת להמחשת תכני הסדנה: כל השנה.

מגבלות: יש לתכנן את מסלול היש"מ בהתאם לשעות הכניסה לאתרים.

כללי בטיחות: להקפיד על חציית כבישים בזהירות ובמעברי חצייה.

להימנע מליצור מרווחים בקבוצה.

יש להתייחס בכבוד לתושבים.

דרגת קושי: קל, חלקו בר-נגישות.

אתרים בתשלום: המסגד הגדול, ברכת הקשתות, בית הכנסת הקראי, מוזיאון רמלה, הכנסייה הפרנציסקאנית והמגדל הלבן (למגדל הלבן ולברכת הקשתות יש כרטיס משולב, שאותו אפשר לרכוש בכניסה לאחד מהאתרים הללו).

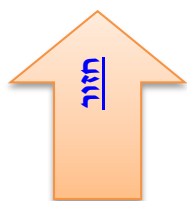
פרטים על אתרים אלו באתר עיריית רמלה.

¹ הדרך מתל-אביב לירושלים עברה ברמלה עד שנסלל כביש מספר 1, אשר נחנך ב-1979.

² איש-שלום, מיכאל (1979), **מסעי נוצרים לא"י**, תל-אביב: עם-עובד, עמ' 371.

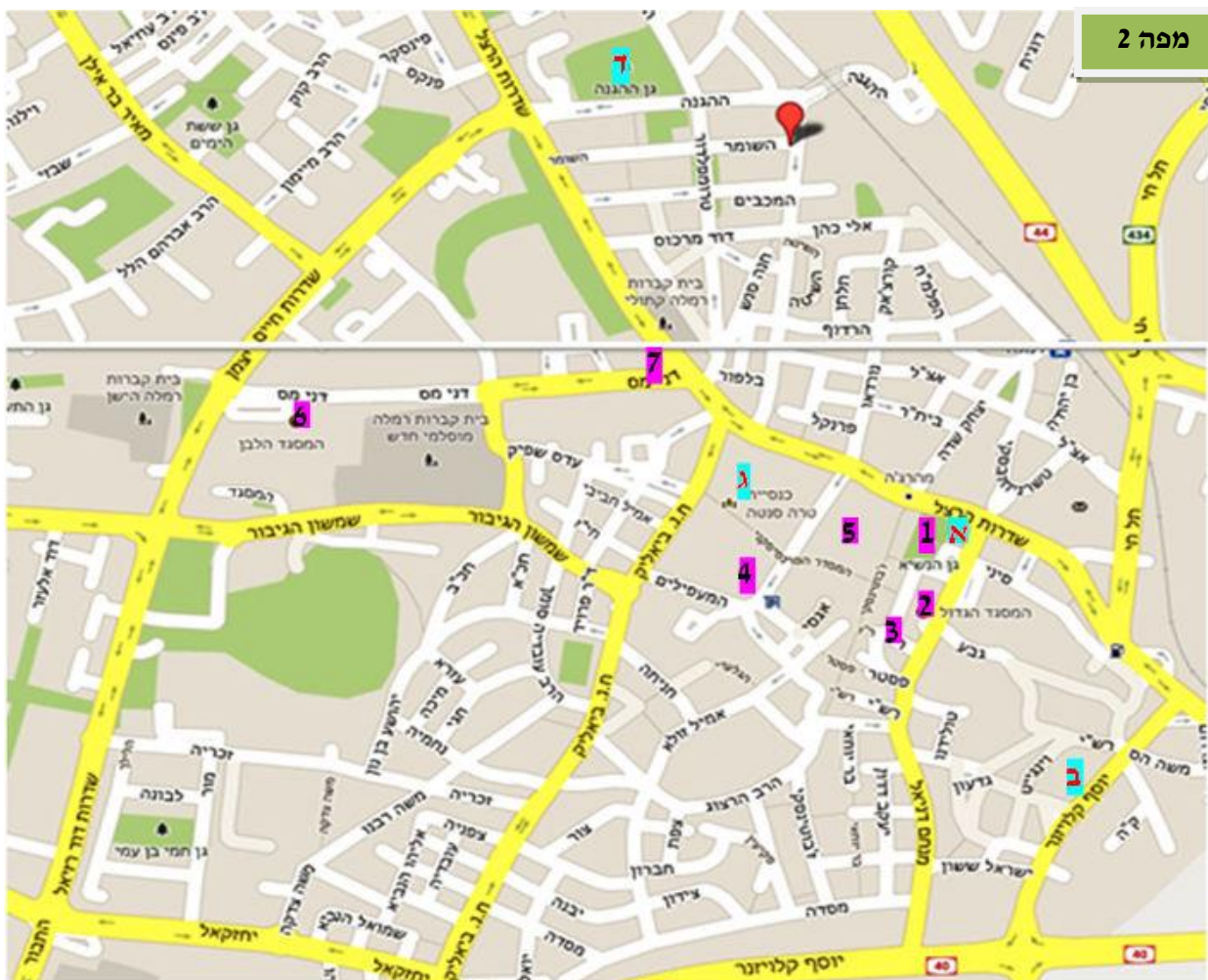
1. [תיאור מסלול](#)
2. [מפות היש"מ](#)
3. [תיאור האתרים שבמסלול](#)
4. [מהלך הפעילות ביש"מ](#)
5. [המחשות ואמצעי עזר לניהול היש"מ](#)
 - [ואלה תולדות \(1\) – הנחיות למורה](#)
 - [הדרכים הבינלאומיות \(2\)](#)
 - [דרך רוחב בין יפו לירושלים – סעיף מ"דרך היס" \(3\)](#)
 - [ציר זמן היסטורי של ארץ ישראל \(4\)](#)
 - [ציר זמן של רמלה \(5\)](#)
 - [כיצד נוסדה רמלה \(6\) – אגדה](#)
 - [מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול \(7\) – מרכיבי המסגד](#)
 - [מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול \(8\) – מרכיבי המסגד, תשובות למורה](#)
 - [תרשים מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול \(9\)](#)
 - [מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול \(10\) – אפשרות נוספת לפעילות](#)
 - [מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול \(11\) – תשובות למורה](#)
 - [מסגד אל-עומארי – כניסות חסומות: מערבית ודרומית \(12\) – תמונות](#)
 - [בית הכנסת "כנסת ישראל" \(13\) – סיפורו של הרב גלזר](#)
 - [הכנסייה היוונית אורתודוקסית \(14\)](#)
 - [הכנסייה היוונית אורתודוקסית \(15\) – תשובות למורה](#)
 - [קדושתה של רמלה לנצרות \(16\)](#)
 - [אבן המשיחה וההורדה מהצלב \(17\) – תמונה](#)
 - [עושים שוק \(18\) – סקר שוק](#)
 - [שחזור מתחם המסגד הלבן \(19\)](#)
 - [המסגד הלבן וקבר נבי צאלח \(20\) – זיהוי מרכיבי שרידי המבנה](#)
 - [המסגד הלבן וקבר נבי צאלח \(21\) – תשובות למורה](#)
 - [רמלה: עבר, הווה, עתיד – פסל כיכר הזיכרון \(22\) – תמונה](#)
 - [בין הקברים – בית הקברות הצבאי הבריטי \(23\)](#)
 - [בין הקברים – בית הקברות הצבאי הבריטי \(24\) – תשובות למורה](#)
 - [מעגל של"ח \(25\)](#)
 - [מהו מעגל של"ח](#)
 - [חידון מסכם \(26\)](#)
6. [תנ"ך: יהושע יח, כה](#)
7. [ביבליוגרפיה מומלצת](#)
8. [קישורים אינטרנטיים נוספים](#)

ראשיתו של המסלול **בגן הנשיא (1)**, הקרוי על שם חיים ויצמן, הנשיא הראשון של מדינת ישראל. הגן נמצא בסמוך למוזיאון לתולדות רמלה. מהגן נצא לכיוון דרום, אל **המסגד הגדול, מסגד אל-עומארי (2)**, שנמצא בשדרות שלמה המלך. במקום הייתה כנסייה צלבנית, ומבנה הכנסייה הוסב למסגד עם הכיבוש הממלוכי של רמלה. נצא מהמסגד דרך הסמטה שממערב לו, שם נראה את הכניסה המקורית של מבנה הכנסייה (הכניסה סגורה היום). נמשיך אל רחוב ר"ז 7, ונגיע אל **בית הכנסת "כנסת ישראל" (3)** – שבו התאחדו שלושה מניינים שהתפללו בנוסח אשכנז, ושהוא בית הכנסת היחיד בעיר העתיקה של רמלה. מבית הכנסת נמשיך ברחוב ר"ז, נפנה דרומה (שמאלה) לרחוב ז'בוטינסקי, וברחוב פסטר נפנה לכיוון צפון-מערב ונלך עד לרחוב קהילת דטרויט 9, שם ניכנס אל **הכנסייה היוונית האורתודוקסית שע"ש גאורגיוס הקדוש (4)**. נמשיך ברחוב לכיוון צפון, נפנה ברחוב המסדר הפרנציסקאני ונמשיך אל **השוק (5)** הססגוני של רמלה. לאחר הביקור בשוק, נמשיך בסמטות בכיוון מערב, נעבור דרך רחוב עדס שפיק, המתחבר לרחוב דני מס, ונגיע אל **המסגד הלבן (6)** – שנבנה בתקופה הממלוכית. מהמגדל המרשים, נצפה אל המרחב של רמלה ואל סביבותיה. נחזור על עקבותינו ברחוב דני מס עד לשדרות הרצל, אל **כיכר הזיכרון (7)**, שבה הפסל "עבר, הווה, עתיד ברמלה". נצא בנסיעה אל האתר האחרון במסלול, אל **בית הקברות הבריטי (8)**. במקום קבורים חללי האימפריה הבריטית ממלחמת העולם הראשונה ועד סוף המנדט הבריטי בארץ ישראל ב-1948, כולל חללים ממלחמת העולם השנייה.

מפות היש"מ

מתוך : google earth

תיאור האתרים שבמסלול

גן הנשיא (1), שדרות הרצל

גן הנשיא הוקם בתקופה המנדטורית בצמוד למבנה העירייה דאז – שהיום שוכן בו מוזיאון רמלה. לאחר קום המדינה, נקרא הגן על שם הנשיא הראשון של מדינת ישראל – חיים ויצמן. בעבר, חצו את הגן, לאורכו ולרוחבו, שתי שדרות דקלים, ובנקודת המפגש ביניהן הייתה מזרקה. הגן מחבר בין השוק של רמלה למוזיאון העיר.

המסגד הגדול – אל-עומארי (2), שדרות שלמה המלך

מסגד זה נמצא באחד המבנים הצלבניים היחידים בארץ ששרדו כמעט בשלמותם. המבנה הוקם באמצע המאה ה-12 ככנסייה נוצרית, אך לאחר הכיבוש הממלוכי, בשנת 1266, הוסב למסגד ונוספו בו צריח למואזין ומחראב – גומחה המציינת את כיוון התפילה למכה. בערבית, נקרא המסגד אל-ג'אמע אל-כביר. בחצר המסגד, חדר בעל כיפה קטנה, ובו קבר הקדוש המקומי – שהאב א-דין. הפתח למבנה אופייני לבנייה הצלבנית, ומעל משקופו נוסף, בימי שלטונם של הטורקים בארץ ישראל, סמל הסולטנים הטורקיים. המבנה מאורך ובו ניצבים שני טורי עמודים. מבנה זה אופייני לכנסיית בזיליקה (הייעוד המקורי של המבנה).

בית הכנסת "כנסת ישראל" (3), רחוב ר"ז 7

ב-9 ביולי 1948, נכבשה רמלה ב"מבצע דני". ארבעה ימים לאחר כיבוש העיר, הגיע הרב גלזר לרמלה – בשליחותם של הרבנים הראשיים דאז, הרצוג ועוזיאל – והחל לשמש כרבה של הקהילה היהודית בעיר. הרב ייסד בעיר שירותי דת שונים והקים בית כנסת מיוחד בלב העיר העתיקה של רמלה ובכניסה לשוק – בית כנסת "כנסת ישראל". אל בית כנסת זה חברו שלושה מנייני תפילות בנוסח אשכנז שפעלו עד לבנייתו בבתיים שהיו פנויים לכך.

הכנסייה היוונית-אורתודוקסית על שם גאורגיוס הקדוש (4), רחוב קהילת דטרויט 9

הכניסה למתחם הכנסייה היא דרך שער מתכת קטן, שעליו סמל הכנסייה היוונית-אורתודוקסית. סימן זה נקרא "טאפוס" – מילה יוונית שפירושה קבר. הסימן בא להדגיש שהיוונים הם שומרי הקבר בירושלים. במתחם הכנסייה כנסייה שנוסדה בשנת 870 לספירה, מוקפת חומה, מערכת מבנים ובורות מים. הכנסייה נקראת על שם גאורגיוס הקדוש – איש לוד אשר הקיסר הרומי דיוקלטינוס הוציאו להורג בשנת 303 לספירה לאחר שזה קיבל עליו את עולה של הדת הנוצרית. גאורגיוס היה לקדוש ולסמל המאבק בין האור לחושך, במסורת הנוצרית הוא נתפס כהורג את הדרקון – המסמל את אויבי הנצרות. ואכן, מעל למשקוף הכניסה לכנסייה יש תבליט המתאר את גאורגיוס הקדוש רכוב על סוס והורג דרקון שהטריד את תושבי יפו.

השוק (5), רחוב ז'בוטינסקי

אין בארץ הרבה שווקים תוססים וססגוניים כמו השוק ברמלה. השוק הוקם בסוף התקופה העות'מאנית, לפני יותר ממאה שנה, והוא משמר מסורת של התכנסות סוחרים. השוק ססגוני, עשיר בריחות ובטעמים שונים.

המסגד הלבן (6), רחוב דני מס

המסגד הלבן היה מרכז העיר רמלה בימי תפארתה, ועליו נאמר במאה ה-10 כי "אין נאה ממנו בכל עולם האסלאם". המסגד הלבן, ג'אמע אל-אביד, קיבל את שמו בזכות לוחות השיש שעוטרו אותו. כיום, לא נותר דבר הנראה לעין מן המבנה המקורי, שנבנה במאה השמינית. השרידים הנוכחיים הם מסוף המאה ה-12, עת חודש המבנה בפקודת הסולטן צלאח א-דין. בחצר המתחם שלושה מאגרי מים תת-קרקעיים, ובצפון המתחם עומד מגדל המתנשא לגובה 30 מטר. ככל הנראה, שימש המגדל כמגדל תצפית, שכן מראשו אפשר להשקיף על שטחים נרחבים. לדעת חלק מהחוקרים, מן המגדל השמיע המואזין את הקריאה לתפילת המוסלמים.

כיכר הזיכרון (7), שדרות הרצל פינת רחוב דני מס

בכיכר הזיכרון פסל הנקרא "עבר, הווה ועתיד ברמלה", של הפסל חן וינקלר. על הפסל תבליטים של שני סמלי רמלה – המגדל הלבן וברכת הקשתות; של מפעל "נשר"; ושילוב סמלי שלוש הדתות המיוצגות בעיר.

בית הקברות הצבאי הבריטי (8), רחוב דוכיפת פינת רחוב התקווה

בבית קברות זה, קבורים חללי האימפריה הבריטית מימי מלחמת העולם הראשונה ועד סוף המנדט הבריטי בארץ ישראל ב-1948, כולל חללי מלחמת העולם השנייה. הבריטים קברו בבית הקברות הצבאי שלהם גם חללי אויב ושבויים שנפטרו בשבי, וגם חיילים מאומות אחרות שחברו אל האימפריה הבריטית בשתי מלחמות העולם. בבית הקברות קבורים בני אדם מ-57 לאומים שונים, כולל כ-30 יהודים מזוהים, שנהרגו במהלך שירותם למען בריטניה. כאן קבור גם נכדו של הברון אדמונד דה-רוטשילד.

פעם בשנה, באחד-עשר בנובמבר – יום הזיכרון הבריטי, נערך במקום טקס זיכרון מרשים, הפתוח לקהל. בטקס משתתף נגן חמת חלילים הלבוש לפי מיטב המסורת הסקוטית.

אתרים נוספים באזור רמלה העתיקה שאפשר לשלב ביש"מ

אפשר לשנות אתרים במסלול או להוסיף אתרים

מוזיאון רמלה (א), מוזיאון רמלה ויד לבנים, רחוב הרצל 112

מוזיאון רמלה נפתח בשנת 2001, במבנה היסטורי (1922) ששימש בתקופת המנדט הבריטי את עיריית רמלה. המוזיאון מתעד ומציג את תולדות העיר למן הקמתה במאה השמינית לספירה ועד ימינו. המוזיאון כולל דגמים של מבנים שונים בעיר, כגון ברכת הקשתות. במוזיאון שישה אולמות תצוגה, המסודרים לפי רצף דברי ימיה של העיר: ימי הביניים, השלטון העות'מאני, המנדט הבריטי, מלחמת העצמאות וקום המדינה, המעברות והעיר בהווה ובעתיד. האולם האחרון הוא חדר הנצחה לחללי העיר שנפלו במערכות ישראל.

בית הכנסת הקראי ע"ש ענן בן דוד נשיא (ב), רחוב קלוזינר 16

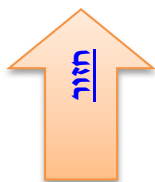
רמלה הייתה מרכז ליהודים הקראים עוד מהמאה העשירית לספירת הנוצרים. הקהילה נחרבה עם הכיבוש הצלבני בשנת 1099 לספירה, וחודשה עם הקמת מדינת ישראל. עם קום המדינה, כאשר החלו קראים ממצרים לעלות לישראל, חודש היישוב הקראי ברמלה ונהיה למרכז העדה בישראל ובעולם. מספר בני הקהילה בעיר גדל עם המשך העלייה ממצרים, ובמיוחד לאחר עליית הגל השני של העולים ממצרים בשנים 1955-1956, לאחר מבצע קדש. בשל הגידול באוכלוסייה הקראית בעיר, היה צורך להקים בה את מוסדות הקהילה, כגון: המועצה הארצית, המועצה הדתית, בית הדין, חברה קדישא. אבן הפינה לבית הכנסת הונחה בחודש אב 1961, ובית הכנסת נחנך בליל חג השבועות 1963. בית הכנסת הוקם מתרומתם הנדיבה של בני הקהילה וביוזמתו ובעזרתו של יצחק בן-צבי ז"ל, לשעבר נשיא מדינת ישראל.

הכנסייה הפרנציסקאנית (ג), רחוב ביאליק פינת רחוב עדס שפיק

מנזר יוסף הרמתי הפרנציסקני הוקם במאה ה-15, אחרי שנבנתה בעיר אכסניה עבור עולי רגל קתולים מאירופה שהשתייכו למסדר הפרנציסקני. בסוף המאה ה-19, הוקמה כנסייה במתחם בית הספר "טרה-סנטה" של המנזר, "כנסיית יוסף ונקדימון" הפרנציסקנית, המוקדשת ליוסף הרמתי – תלמידו של ישו שלפי המסורת נולד ברמלה (שהנוצרים מזהים אותה עם רמתיים) ושהוריד את ישו מהצלב – ולנקדימון – שטיהר את גופתו. זו הכנסייה שאת מגדל הפעמונים שלה, המתנשא לגובה 40 מטר, אפשר לראות כבר מכביש הכניסה לרמלה. הכנסייה מעוטרת בפסלים, בעבודות ויטראז' ובציורים, ביניהם ציור של צייר הרנסאנס טיצ'אן – המתאר את הורדת ישו מהצלב. הציור הוא תרומת העיר מדריד. חלקה העליון של החומה המקיפה את הכנסייה בנוי מצינורות חרס חרוטיים, המאפשרים אוורור והצצה לרחוב. באגף הדרומי-מערבי של הכנסייה יש אכסניה, שבאחד מחדריה ישן נפוליאון בשנת 1799 בדרכו לעכו. מספרים שכאשר המואזין מהמסגד הסמוך העיר אותו בסלסוליו השכם בבוקר, ירה בו נפוליאון, והוא נפל מת מהמגדל. בסוף המאה ה-19, נפתח במתחם בית הספר "טרה סנטה", שבו לומדים עד היום ילדים נוצרים ומוסלמים.

ברכת הקשתות (ד), רחוב ההגנה פינת רחוב טרומפלדור

ברכת הקשתות היא מאגר מים תת-קרקעי נדיר, אשר נבנה בשנת 789, בימי שלטון הח'ליף המפורסם הארון אל-ראשד – כפי שמצוין בכתובת החקוקה על אחד מקירות הברכה. המאגר מתמלא, כנראה, מנביעה קטנה שבתחתיתו, ממי גשמים ומאמת מים אשר העבירה מים מכיוון המגדל הלבן לברכה. שכן מי הבארות לא הספיקו לתושבי רמלה הגדלה. הברכה, ששטחה יותר מ-400 מ"ר, מקורה בתקרה אשר נתמכת בשלושה טורים של עמודי אבן, שבכל אחד מהם חמישה עמודים. בין העמודים יש קשתות – ומכאן שם הברכה. המים נשאבו מן הברכה בדליים דרך אשנבים מרובעים הקרועים בתקרת הברכה. הברכה נקראת גם ברכת הלנה הקדושה, על שם הלנה, אמו של הקיסר קונסטנטינוס הגדול, שביקרה בארץ בשנת 326 לספירה ויזמה את חפירתה של הברכה. הברכה הייתה ידועה קודם לכן בכינוי "ברכת אל-ענזיה" (ברכת העזים). בעבר היו בה שקתות להשקיית בהמות. ברכה זו היא המבנה השלם היחיד ששרד בארץ ישראל מימי הח'ליפים העבאסים (750-940).

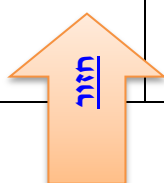

מהלך הפעילות ביש"מ

סדר	מיקום הפעילות	נושא הפעילות	תיאור הפעילות	דגש מיוחד	הערות	זמן	ציוד מיוחד
1	גן הנשיא (1)	א. ארוחת בוקר ב. הצגת נושא היש"מ ג. תולדות רמלה ד. הוראות בטיחות	מה מצפה לנו היום – קישור היש"מ לסדנה והצגת המסלול ג1. חשיבותה של רמלה ותרומת מיקומה הגאוגרפי למפגש תרבויות ג2. ציר זמן של רמלה (5) ג3. כיצד נוסדה רמלה (6) – אגדה – משימת חוליה	תחרות בין החוליות להרכבת הרצף הנכון של ציר הזמן *חצייה במעברי חצייה בלבד. * ציות לחוקי התנועה. * יש להקפיד ללכת על המדרכה בלבד! *הקפדה על שתיית מים.	הפעילות לאורך היום מתבצעת בחוליות בשילוב מש"צים אפשר לבצע את המשימה של ציר הזמן רמלה גם בשיעור ההכנה ליש"מ, ובאתר זה לבצע את משימת החוליה – כיצד נוסדה רמלה (6) – אגדה.	40 דק'	מפת רמלה ואלה תולדות (1) – הנחיות למורה הדרכים הבינלאומיות (2) דרך רוחב בין יפו לירושלים – סעיף "מדרג היס" (3) ציר זמן היסטורי של ארץ ישראל (4)
2	מגן הנשיא למסגד הגדול	הליכה	משימות דרך, ניווט בחוליות לאורך המסלול: כל חוליה מנווטת בתורה אל האתר הבא: זיהוי האתר במפה, בחירת ציר המסלול והובלה של שאר החוליות – החוליה זוכה בנקודות בהתאם לביצוע המשימה.			5 דק'	
3	המסגד הגדול (2)	מאפייני המסגד	1. סיפורו של מקום. 2. מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול (7) – מרכיבי המסגד תרשים מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול (9)	יש להקפיד לכבד את המקום: להגיע בלבוש צנוע ולחלוץ נעליים בכניסה. בתוך המבנה להמעיט ברעש. את מילוי תרשים המסגד יש לבצע בתוך המסגד.	את חלקה הראשון של המשימה על מרכיבי המסגד יש לבצע בחצר המסגד. את מילוי תרשים המסגד יש לבצע בתוך המסגד.	25 דק'	מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול (8) – מרכיבי המסגד, תשובות למורה מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול (10) – אפשרות נוספת לפעילות 10 מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול

4	מהמסגד הגדול לבית הכנסת	הליכה	משימת דרך: המשך משימת ניווט, ובנוסף: מסגד אל-עומארי – כניסות חסומות: מערבית ודרומית (12) להראות תמונה של הכניסות המערבית והדרומית ולשאל מה זה והיכן זה נמצא.	עצירה ליד הכניסה הצלבנית של המסגד לצורך זיהוי מאפייניה. דגשים: סגנון צלבני משולב עם אימרה מוסלמית(כתובה בערבית), על-אף שלא נעשה שימוש בכניסה. הצצה אל הכניסה הדרומית החסומה.	10 דק'	(11) – תשובות למורה
5	בית הכנסת המרכזי "כנסת ישראל" (3)		1. משימת מש"צ: בית הכנסת "כנסת ישראל" (13) – סיפורו של הרב גלור 2. מאפייני בית הכנסת האשכנזי	רצוי להביא תמונות המדגימות מאפיינים של בית כנסת אשכנזי ושל בית הכנסת ספרדי, בעזרתן התלמידים יזהו לאיזו עדה שייך בית כנסת "כנסת ישראל", מה הם המאפיינים המשותפים לבתי הכנסת השונים ובמה שונה בית הכנסת הספרדי מהאשכנזי.	20 דק'	
6	מבית הכנסת לכנסייה היוונית אורתודוקסית	הליכה	משימת דרך: המשך משימת ניווט בחוליות		7 דק'	
7	כנסייה היוונית אורתודוקסית (4)	הנצרות היוונית אורתודוקסית	1. מאפייני הכנסייה – הכנסייה היוונית אורתודוקסית (14) קדושתה של רמלה לנצרות (16) 2. הדמויות העיקריות: גאורגיוס הקדוש, יוסף הרמתי ונקדימון. 3. סיכום המורה והוספות דגשים – המנזר כאכסניה על דרך הצליינים, מוטיבים ארכיטקטוניים המוכיחים זאת במבנה.	יש להקפיד לכבד את המקום: להגיע בלבוש צנוע בתוך המבנה להמעיט ברעש.	30 דק'	תנ"ך, ברית חדשה, תמונה של אבן המשיחה והורדת ישו מהצלב, הכנסייה היוונית אורתודוקסית (15) – תשובות למורה אבן המשיחה וההורדה מהצלב (17) – תמונה
8	מהכנסייה היוונית אורתודוקסית לשוק	הליכה	משימת דרך: המשך משימת ניווט בחוליות.		7 דק'	
9	שוק רמלה (5)	עושים שוק	1. עושים שוק (18) – סקר שוק 2. הפגה וחוויה	הוראות ביטחון ובטיחות: 1. אין להסתובב לבד. לפחות בזוגות או יותר. 2. לפנות בנימוס לאנשים. 3. להקפיד על	30 דק'	

			עמידה בזמנים. 4. קביעת שעת מפגש ונקודת מפגש ברורות.				
10	משוק רמלה למסגד הלבן		משימת דרך: המשך משימת ניווט בחוליות.		15 דק'		
11	המסגד הלבן (6)	תצפית	1. התפתחות העיר – מרחב העיר וזיהוי האתרים שבהם ביקרנו. 2. המרחב שמסביב לעיר רמלה.	בצפון: עמק לוד, בדרום: רחובות ושכנותיה, במזרח: מתנשא מגדל הפעמונים המרובע של הכנסייה הפרנציסקנית והצריח העגול של המסגד הגדול, ארוכות בי ת החרושת למלט "נשר", גבעות השפלה, יער בן שמן ושיפולי הרי יהודה ושומרון. במערב: מגדל המים שבשכונת בן-גוריון, ועל קו האופק אפשר לראות את העיר תל-אביב-יפו.	אם יש זמן, רצוי לקיים במקום את הפעילות: המסגד הלבן וקבר נבי צאלח (20) – המסגד הלבן וקבר נבי צאלח (21) – תשובות למורה	30 דק'	שחזור מתחם המסגד הלבן (19)
12	מהמסגד הלבן לכיכר הזיכרון		משימת דרך: המשך משימת ניווט בחוליות.		15 דק'		
13	כיכר הזיכרון (7)	סמלים	זיהוי פרטים ומאפיינים של העיר רמלה בהקשר להיותה עיר מעורבת רמלה: עבר, הווה ועתיד – פסל כיכר הזיכרון (22)		7 דק'		
14	מכיכר הזיכרון לבית הקברות הצבאי הבריטי	נסיעה			10 דק'		
15	בית הקברות הצבאי הבריטי (8)	1. ייחודו של בית הקברות הצבאי הבריטי. 2. מעגל של"ח. 3. סיכום היש"מ.	בין הקברים – בית הקברות הצבאי הבריטי (23) – משימה והדרכה על- ידי המורה 2. מעגל השל"ח (25) 3. חידון מסכם (26)	יש להקפיד לכבד את המקום ולהמעיט ברעש	45 דק'	בין הקברים – בית הקברות הצבאי הבריטי (24) – תשובות למורה	

המחשות ואמצעי עזר לניהול היש"מ

ואלה תולדות (1) – הנחיות למורה

כתבה: רונית בין

רמלה היא אחת הערים העתיקות בארץ ישראל, היא קיימת מימי הביניים ועד היום. במשך רוב ימי שלטון המוסלמים, הייתה רמלה עיר גדולה וחשובה בארץ. לרמלה נתונים פיזיים וגיאוגרפיים מצוינים: האקלים הנוח, הטופוגרפיה השטוחה, מבנה הקרקע (חולות) הנוח לבנייה והיותה ממוקמת בצומת של דרכים חשובות – "דרך היס", העוברת לאורך המזרח התיכון, ממצרים לארץ ישראל ומשם לסוריה, למסופוטמיה ולאנטוליה; וכן דרך רוחב שהובילה מנמל יפו למרחב יהודה, לירושלים ולעבר הירדן. כל אלו הביאו להיותה תחנת מעבר הכרחית ועיר מרכזית.

אמצעי עזר לפעילות

א. מפות הדרכים: הדרכים הבינלאומיות (2)

דרך רוחב בין יפו לירושלים – סעיף "מדרך היס" (3)

ב. ציר זמן היסטורי של ארץ ישראל (4)

ג. ציר זמן היסטורי של רמלה (5)

הנחיות לפעילות

- 1 הסבר את חשיבותה של רמלה בהקשר למיקומה הגאוגרפי, התייחס **למפות הדרכים**.
- 2 חלק לכל חוליה תפזורת בנושא ציר זמן של ארץ ישראל וכרטיסיות גזורות בנושא ציר זמן היסטורי של רמלה.
- 3 על כל חוליה ליצור ציר זמן (רצף כרונולוגי) של רמלה ולהתאים את המאפיינים המתאימים לתקופה.
- 4 התלמידים יענו על השאלות:

א. אילו מאפיינים של רמלה בולטים בה לאורך רוב התקופות?

עיר מסחר, עיר מעורבת, מאבקים רבים על העיר מאז הקמתה בשל חשיבותה ובשל מיקומה הגאוגרפי.

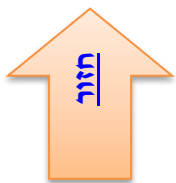
ב. במה ייחודה של רמלה לאורך התקופות מבחינת הרובד האנושי?

בשל היותה עיר שעל צומת דרכים חשוב ומרכזית בתקופות שונות, עברו בה סוחרים, צבאות, עולי רגל, תיירים. בשל חשיבותה, רצו רבים לשלוט בה, ולאורך התקופות האוכלוסייה בעיר שינתה פניה. עם זאת, רוב הזמן העיר הייתה, וכך גם כיום, עיר רבת-תרבותית ומעורבת, עובדה שיצרה מפגש בין תרבויות והשפעה של תרבויות שונות על פני העיר ועל תושביה.

הדרכים הבינלאומיות (2)

מתוך: שמ"חת היש"מ – רמלה

מפת הדרכים באתר הספרייה הוירטואלית של מט"ח

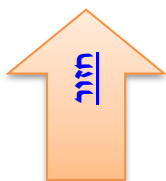
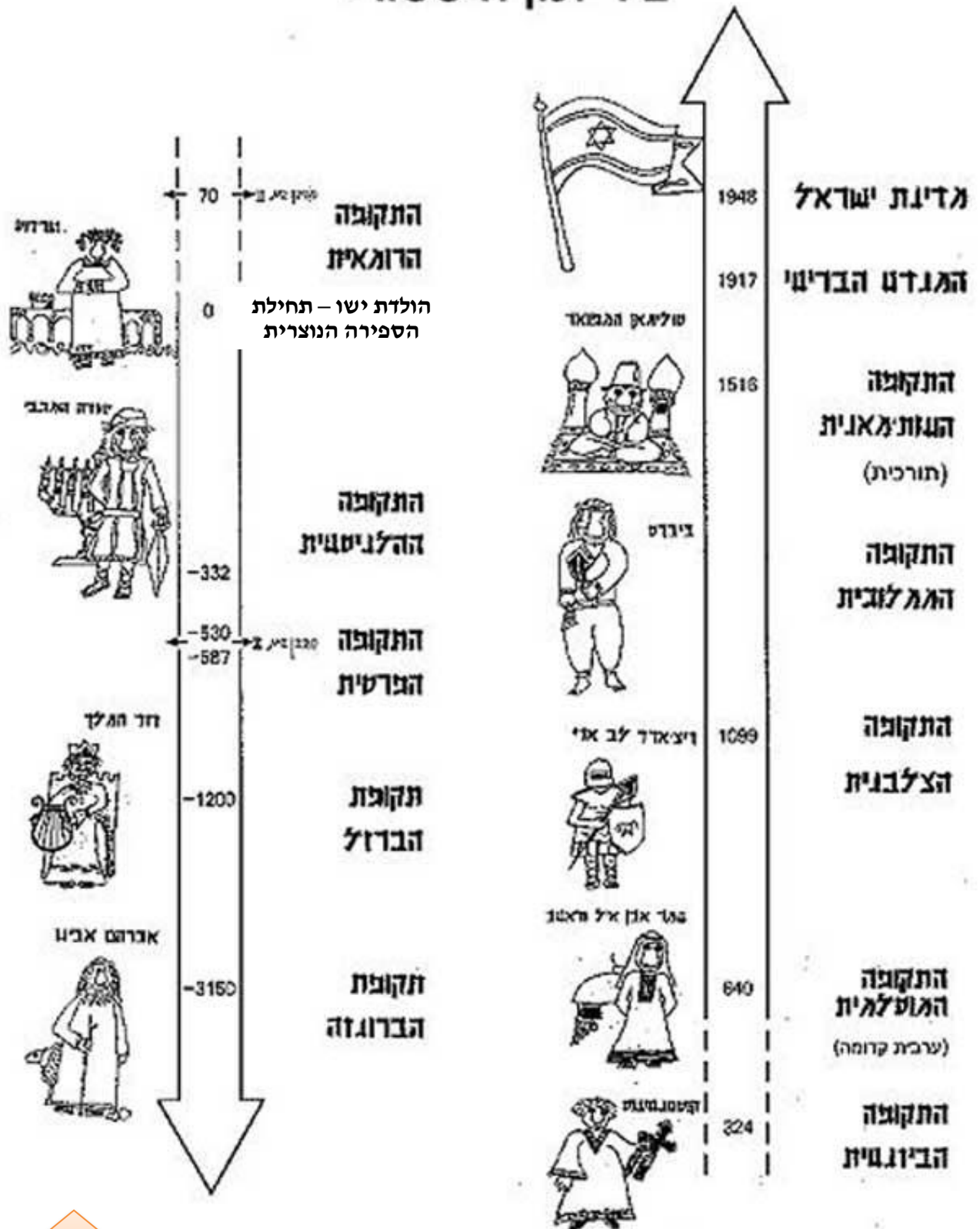
דרך רוחב בין יפו לירושלים – סעיף "מדרך הים" (3)

מתוך: שמח"ת היש"מ – רמלה

מאת: דן אבידן

ציר זמן היסטורי

ציר זמן של רמלה (5)

כתבה: רונית בין

תקופה

סולימן, בנו של עבד אל-מלכ מבית אומייה, ייסד את העיר בראשית המאה השמינית.

בימי בית עבאס (750-935), רמלה הייתה אחד המרכזים החשובים ביותר לסחר הבינלאומי, מרכז תרבותי ועיר מעורבת.

בשנת 1099, כבשו הצלבנים את העיר בדרכם מהחוף הצפוני לירושלים.

א. ציר הזמן של רמלה מובא בסדר כרונולוגי.

ב. יש לגזור כל כרטיסייה בנפרד ולחלק לתלמידים את כרטיסיות ציר הזמן והמאפיינים. עליהם להתאים בין הזמן למאפייני התקופה.

מאפיינים

שמה של העיר נגזר מהמילה הערבית "רמל" – חול (האזור שבו נבנתה)

- מסחר בינלאומי עם ארצות שונות: עירק, ארצות חצי האי ערב, סוריה ומצרים ואף ארצות רחוקות יותר, מספרד ועד הודו.
- ברמלה היו מבני אירוח, ומוסדות בנקאיים העניקו שירות לסוחרים שהגיעו לעיר.
- מלומדים מכל רחבי ארצות האסלאם באו אליה ללמוד וללמד בה.
- ברמלה חייתה קהילה מעורבת: נוצרים קתולים, נוצרים יוונים אורתודוקסים, ארמנים, שומרונים ויהודים.

- העיר רמלה נמסרה לאחת ממשפחות האצולה החשובות – משפחת איבלין.
- הוקמה כנסייה גדולה ומרשימה, מבנה הכנסייה קיים עד היום.

קרבות בין הצלבנים לבין הצבא המוסלמי.

ראשיתה של המאה ה-12 רצופה קרבות מרים שהתחוללו ברמלה ובסביבתה בין הצלבנים לבין הצבא המוסלמי.

א. מקים מסגד במקום הכנסייה הצלבנית ומשקם את מתחם המסגד הלבן.

ב. יורשו, הסולטן אל-מלכ אל-נאצר מחמד בן קלאון, ציווה להקים מגדל מרשים במסגד הלבן.

ג. העיר ממשיכה להיות מרכז כלכלי חשוב, בעיקר לסחר בינלאומי בתבלינים.

הסולטן הממלוכי ביברס (המוסלמי) כובש את העיר בשנת 1266.

נפתח פרק חדש בתולדותיה.

בשנת 1516, הביס הסולטן סלים הראשון מבית עות'מאן את הממלוכים.

בשנת 1546, נהרסה רמלה כמעט כליל כתוצאה מרעש אדמה חזק, רמלה יורדת מגדולתה.

במאה ה-19, עם התגברות תנועת התיירים ועולי הרגל, ובמיוחד עם פתיחת תחנת הרכבת בעיר ב-1892, הורגש שינוי בעיר.

- א. בעיר קהילות של יהודים, נוצרים, מוסלמים וסוחרים מאירופה.
- ב. בניית כמה מלונות ואכסניות. אחד המלונות הוקם בידי משפחה יהודית, משפחת ברסלבסקי.

מלחמת העולם הראשונה, ב-17 בנובמבר 1917, נפלה רמלה בידי כוחותיו של הגנרל אלנבי.

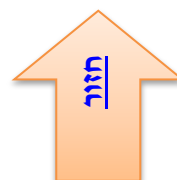
- א. שטח העיר ואוכלוסייתה גדלו.
- ב. ב-1922, הוקמה עיריית רמלה.

לאחר החלטת האומות המאוחדות על חלוקת הארץ, ב-29.11.1947, הייתה רמלה למרכז הכוחות הערביים בגזרה שבין לטרון ליפו.

ב-12 ביולי 1948, במלחמת העצמאות, נכבשה רמלה. היום, רמלה היא עיר מעורבת, שחיים בה יהודים, ערבים ומיעוטים מעדות ומדתות שונות.

כיצד נוסדה רמלה (6) – אגדה

מאת: גל כפרי ודן אבידן
מתוך: שמח"ת היש"מ – רמלה

במאה השמינית, הקים מושל ג'ונד פלסטין, סלימאן בן עבד אל-מלכ, ממשפחת הח'ליפים האומית, עיר. על גבעה מדרום ללוד, צצה לפתע "עיר החולות" או "מדינת אל-רמלה".

האגדה מספרת כי סלימאן בן עבד אל-מלכ ביקש לרכוש חלקת אדמה בעיר לוד כדי לבנות עליה את ארמון האמירות ואת קריית השלטון.

החלקה הייתה בבעלות הכומר של כנסיית גאורגיוס הקדוש בלוד. כאשר הציע לו סלימאן הצעה "שאי-אפשר לסרב לה" כדי שימכור לו את חלקתו, הערים עליו הכומר. הוא ביקש להביא שופט ועדים כדי לאשר את המכירה, ובנוכחותם הקדיש את האדמה לכנסייה. הקדש כזה הוא בלתי-הפיך, וסלימאן – שאיבד כל סיכוי להשיג את חלקת האדמה – התרגז ובזעמו רצה להרוג את הכומר, אולם אחיו אל-וואליד הפציר בו לצאת אתו לטייל מעט בסביבה כדי להירגע ולהחליט כיצד יש לנהוג.

לאחר שצעדו כחצי שעה, הם הגיעו לאזור המשתרע על פני חולות רבים, ומצאו אוהל בדואי שבפתחו יושבה אישה. היא הזמינה אותם לאוהל, כיבדה אותם ואירחה אותם יפה. המקום מצא חן בעיני סלימאן, והוא החליט להקים באזור הזה עיר חדשה וכך להעניש את לוד.

סלימאן הכריז על בניית העיר והעניק אדמות חינם למתיישבים הראשונים, הוא הרס את בתיים של תושבי לוד שסירבו לעבור לעיר החדשה. כך עברה הבירה מלוד לאזור החולות, והעיר החדשה קיבלה את השם "רמלה" – שפירושו בערבית חולות. יש אומרים כי שמה של אותה אישה שבאוהלה התארחו סלימאן ואחיו אל-וואליד היה רמלה, והעיר נקראה על שמה.

הסבר לאגדה על הקמת רמלה

מאת: גל כפרי

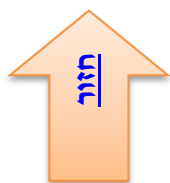
יש להתייחס בזהירות למידע שמוצג באגדה. ייתכן בהחלט שהמתח שהיה בין הכובשים המוסלמים לתושבים הנוצרים בלוד – כפי שמובא בסיפור אטיולוגי זה – היה גורם חשוב בשיקולי המושל האומי כאשר החליט על ייסוד עיר חדשה, אך לבטח לא היה הגורם היחיד.

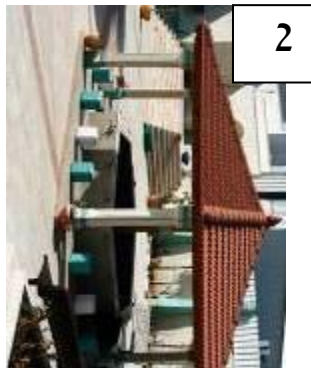
אפשר להצביע על כמה סיבות אפשריות נוספות: אביו של סלימאן, עבד אל-מלכ, אולי גדול הח'ליפים של השושלת, היה הראשון לבנות מבנה מפואר עבור מטרה אסלאמית. הוא הקים את כיפת הסלע בירושלים וזכה לשם עולם. אחיו של סלימאן, אל-וואליד הראשון, הרבה לבנות. בין מפעליו הרבים יש למנות את המסגד המפואר בדמשק ואת מסגד אל-אקצא בירושלים.

סלימאן התקנא בהם והחליט לייסד עיר. ייסוד עיר חדשה על קרקע בתולה אפשר תכנון מוקדם של העיר, הקצאת שטחים לתפקודים שונים ורווחים נאים מהשכרת נכסים למתיישבים חדשים. זאת ועוד: בני המשפחה האומית הרבו לייסד ערים חדשות ליד מרכזים עירוניים היסטוריים, והערים החדשות תפסו את מקומם של מרכזים אלו. כך, למשל, בנו ליד העיר כופה – המרכז הערבי הראשון בעירק – את העיר ואסט, אשר הייתה מאז למרכז המינהלי, הפוליטי והכלכלי באזור וגרמה לשקיעתה של כופה.

הם הקימו באירן את שיראז, ליד העיר ההיסטורית אצטח'ר, ובכך העבירו את מרכז הכובד לאתר החדש. אחי סלימאן, הח'ליף אל-וואליד, בנה בבקעת הלבנון, ממש במקביל לייסודה של רמלה, עיר חדשה בשם עין אל-ג'ר במקום עיר מרכזית בבקעה בשם ח'לקיס.

אם כן, יש לראות את הקמתה של רמלה בהקשר כולל, ולא רק לפי הנסיבות הייחודיות לארץ ישראל. רמלה דמתה למרכזי ממשל אחרים שהקימו האומים במקומם של מרכזים ותיקים ועל חשבונם. אולם, רמלה הייתה גדולה ומרשימה בהרבה ממרבית הערים החדשות האחרות. שטחה עלה, ככל הנראה, על 2,000 דונם, ורחובותיה היו רחבים: שני רחובות מרכזיים חצו אותה בקווים ישרים, כדוגמת ערים רומיות – האחד חצה את העיר מצפון לדרום; והאחר ממזרח למערב.

2

1

מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול (7) –

מרכיבי המסגד
מאת: איתי נדלר ודן אבידן
צילומים: איתי נדלר וגל כפרי
מתוך: [שמח"ת היש"מ – רמלה](#)

משימה: התאימו את שמות חלקי
המסגד לתמונות.

2

1

מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול (7) –

מרכיבי המסגד
מאת: איתי נדלר ודן אבידן
צילומים: איתי נדלר וגל כפרי
מתוך: [שמח"ת היש"מ – רמלה](#)

משימה: התאימו את שמות חלקי
המסגד לתמונות.

5

4

3

5

4

3

8

7

6

8

7

6

ד. אפסיס

ג. מינבר

ב. מחראב

א. כניסה מקורית

ד. אפסיס

ג. מינבר

ב. מחראב

א. כניסה מקורית

22

ח. עמוד

ז. מחראב חצר

ו. מטהארה

ה. מינרט

ח. עמוד

ז. מחראב חצר

ו. מטהארה

ה. מינרט

מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול (8) – מרכיבי המסגד, תשובות למורה

מתוך: [שמח"ת היש"מ – רמלה](#)

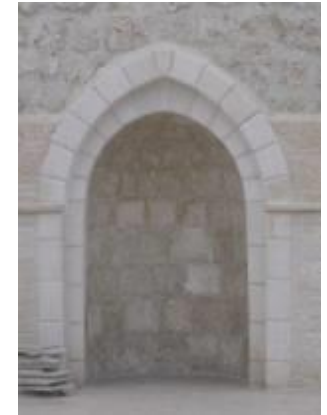
מטהארה

עמוד

אפסיס

מחראב חצר

מינרט

מינבר

מחראב

כניסה מקורית

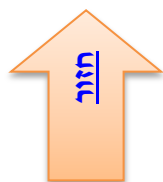
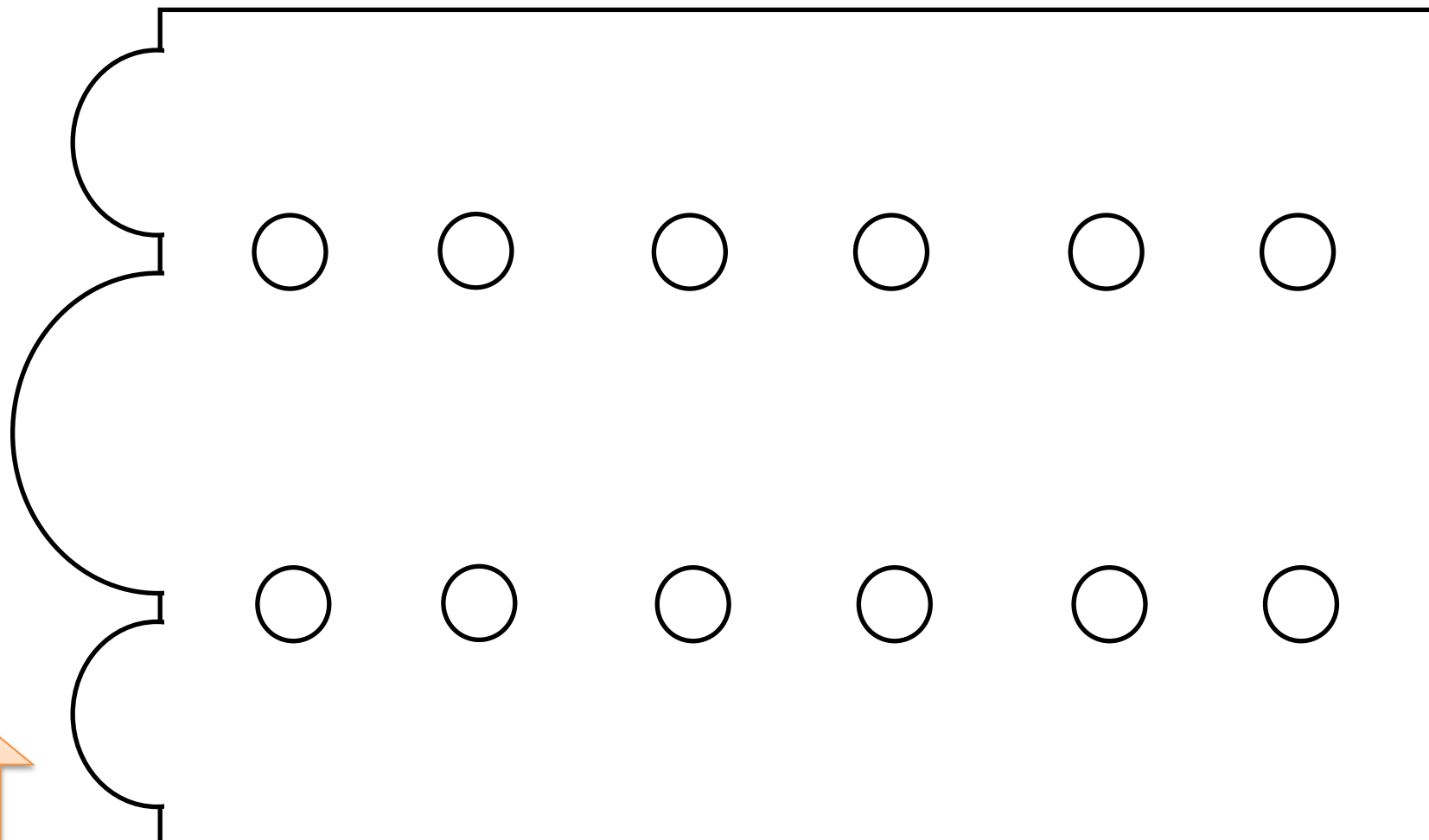
תרשים מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול (9)

מאת: איתי נדלר

מתוך: [שמח"ת היש"מ – רמלה](#)

משימה

1. עליכם לציין את המיקום של מרכיבי המסגד בתרשים.
2. שימו לב: חלק מהפרטים נמצאים מחוץ למבנה.

מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול (10) – אפשרות נוספת לפעילות

1. איזו צורה מתנוססת על המינרט (הצריח של המסגד) _____ ומדוע?

2. מהו הצבע הבולט במסגד? מדוע? _____

3. אילו שתי פעולות עושה מוסלמי לפני כניסתו למסגד? 1. _____ 2. _____

מה רואים במסגד המעיד על כך? _____

1. מה יש על קירות המסגד? _____ מה אין? _____

מדוע? _____

5. לאיזה כיוון פונה המחראב (גומחה) שבקיר? _____ מדוע?

6. מהו מינבר? _____

7. מה אומר המואזין? _____

8. כמה פעמים ביום מוסלמי מתפלל? _____

9. באיזה יום מוסלמי חייב להגיע למסגד? _____

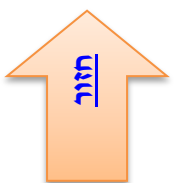
10. האם למוסלמים מותר להתחתן עם יהודים? _____

11. ציין לפחות שלושה דברים המשותפים ליהדות ולאסלאם. _____

מסגד אל-עומארי – המסגד הגדול (11) – תשובות למורה

1. איזו צורה מתנוססת על המינרט (הצריח של המסגד) ומדוע? חצי סהר, מקור הסהר במסורת הטורקית, והוא הופיע לראשונה בדגל האימפריה העות'מאנית. יש הטוענים שסמל זה מציין שאללה היה למעשה אל-ירח, ושאותו עבדו הערבים קודם לאסלאם. ייתכן שסמל זה מציין את העובדה שהמוסלמים נוהגים לפי לוח הירח.
2. מהו הצבע הבולט במסגד? מדוע? ירוק, משמעות הירוק כסמל האסלאם איננה ברורה, יש אומרים שהצבע הירוק סימל חיים לערבי שחי במדבר. הירוק הוא צבע הקשור לגדילה, להתחדשות, לטבע לדברים חיים, לעץ החיים, לגן העדן.
3. אילו שתי פעולות עושה מוסלמי לפני כניסתו למסגד? 1. טהרה 2. לחלוץ נעליו ולהיכנס יחף. מה רואים במסגד המעיד על כך? 1. המטהרה בחצר המסגד – מקור מים (מזרקה, ברזיות). 2. ארוניות לנעליים (קיים במסגדים שונים) ושטיחים במסגד.
4. מה יש על קירות המסגד? פסוקים מהקוראן – ערבסקות. מה אין? ציורים, תמונות ופסלים. מדוע? בשל האיסור, כמו ביהדות, של פסל ומסכה, המייצגים את עבודת האלילים.
5. לאיזה כיוון פונה המחראב (גומחה) שבקיר? דרום. מדוע? לכיוון מכה, העיר הקדושה ביותר למוסלמים, שם נמצאת האבן השחורה – הכעבה.
6. מהו מינבר? דוכן הדרשות, ממנו נושא הדרשן את דרשתו בימי שישי ובחגים.
7. מה אומר המואזין? המואזין קורא למאמינים לתפילה ומציין את גדולת האל: "אללה הוא גדול. אני מעיד שאין אל מבלעדי אללה. אני מעיד שמוחמד הוא נביאו של אללה. בואו לתפילה. בואו לגאולה. אללה הוא גדול. אין אל מבלעדי אללה".
8. כמה פעמים ביום מוסלמי מתפלל? חמש. על קיר המסגד מצוינות שעות התפילה ומצוינת שעת הזריחה. אין להתפלל לפני הזריחה אחרת יחשב לעבודת אלילים.
9. באיזה יום מוסלמי חייב להגיע למסגד? שישי בצהריים.
10. האם למוסלמים מותר להתחתן עם יהודים? מותר. במקרה של נישואי מוסלמי עם בת דת אחרת, הצאצא נחשב מוסלמי (לפי האב).
11. ציין לפחות שלושה דברים המשותפים ליהדות ולאסלאם. תפילה; ברית מילה (אצל המוסלמים בגיל שלוש-עשרה); דמויות משותפות במסורת: אברהם (שנחשב לאחד מנביאי האסלאם), משה, דוד; העברית והערבית שתיהן שפות שמיות; איסור פסל ותמונה; קיום צומות.

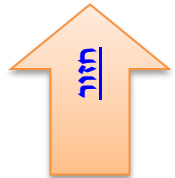

מסגד אל-עומארי, כניסה דרומית חסומה.
צילום: גל כפרי

מסגד אל-עומארי, כניסה מערבית סגורה.
צילום: איתי נדלרי

הרב ישראל גלזר, 1913-2008

מאת: מוסא חזקיה

מתוך: [שמח"ת היש"מ – רמלה](#)

הרב גלזר נולד בעיירה וולין באוקראינה בשנת תער"ג (1913). הוא עלה לארץ בשנת תרצ"ב (1932) ובצעירותו למד בישיבת "מרכז הרב". כיוון שעלה בגפו, התגורר בבתים של יהודים אשר אירחו תלמידי ישיבה, ובין היתר התגורר גם בביתו של "הנזיר" (הרב דוד-יהודה הכהן) בשכונת "כרם אברהם" בירושלים.

ב-9 ביולי 1948, נכבשה רמלה ב"מבצע דני". עם כיבוש המקום ועם עזיבת הערבים את העיר, הגיעו למקום פליטי שואה חרדים, ביניהם שני אדמו"רים, והתגוררו בבתים הפנויים.

ארבעה ימים לאחר כיבוש העיר, הגיע הרב גלזר לרמלה והחל לשמש כרבה של הקהילה – בשליחותם של הרבנים הראשיים הרצוג ועוזיאל. הרב ביסס את יהדותה של העיר בייסוד שירותי דת שונים, והקים בית כנסת מיוחד, בית כנסת "כנסת ישראל", בלב העיר העתיקה של רמלה, בכניסה לשוק. בית הכנסת "כנסת ישראל" איחד בתוכו שלושה מנייני תפילה בנוסח אשכנז שפעלו עד אז בבתים הפנויים. הרב גלזר שימש כרב בית הכנסת המאוחד. מספרים כי הרב הגיע במסירות אל בית הכנסת בימי חול, בשבתות ובחגים לכל התפילות, על-אף שבית הכנסת היה במרחק שלושה קילומטרים מביתו. כשהוצע לרב מקום קרוב יותר להתפלל בו, לא הסכים בשום פנים ואופן לוותר על "כנסת ישראל". בית הכנסת "כנסת ישראל" משמש עד היום נקודה יהודית חשובה בלב מסגדים וכנסיות.

מבנה בית הכנסת היום מורכב למעשה מכמה חנויות שנקנו וצורפו יחד לצורך בית הכנסת בסוף שנות החמישים.

הרב גלזר התפלל בבית כנסת זה למעלה מחמישים שנים, ועל-אף התרחבות העיר רמלה ועל-אף בקשות חוזרות ונשנות שיעבור לבתי כנסת גדולים יותר, שמר אמונים לבית הכנסת הקטן והמשיך להתפלל בו עד יומו האחרון.

הרב יצחק אבוחצירא, משושלת אבוחצירא הידועה, הגיע לעיר שנה אחרי הרב גלזר (בשנת 1949), עם גל עלייה של יהודים ממרוקו לעיר רמלה, ונתמנה לרב הקהילה של יוצאי מרוקו.

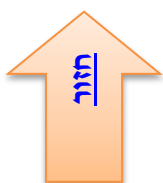
היחסים בין שני הרבנים היו מעולים, ומעולם לא נתגלעו מחלוקות ביניהם. במשך שנים, ראו גם הספרדים ברב גלזר רבם והרבו להתייעץ אתו. כיום, רוב מתפללי בית הכנסת "כנסת ישראל" הם ספרדים.

הרב גלזר פעל רבות גם להכנסת כשרויות למסעדות הרבות שנפתחו בעיר.

הרב גלזר היה ידוע בצניעותו ובדרכו הנעימה, ומעולם לא כפה את דעתו, אלא הסבירה בדרכי נועם. להלן סיפורים הממחישים את דרכו:

יהודי הלווה כסף לחברו על בסיס אמון משותף וללא מסמכים. בהגיע מועד הפירעון, הכחיש הלווה את דבר הלוואה. השניים ניגשו לבית משפט, אך השופט פטר את הלווה מחוסר הוכחות והציע להם לפנות

לרב גלזר. בהגיעם אל הרב, ישב הרב ולמד אתם את סוגית שבועה בתלמוד. לאחר הלימוד, הציע להם להישבע. נשבר הלווה והודה כי אכן הוא חייב כסף למלווה. במשך שנים, עשה הרב את דרכו מביתו לבית הכנסת ברגל. שבת אחת, נתקל הרב בצלם שהיה עסוק בצילום. ניגש הרב אליו, ברכו בברכת "שבת שלום", איחל לו שתהיה לו מספיק פרנסה כדי שלא יצטרך לעבוד בשבת והלך לדרכו. לימים הפסיק אותו צלם לעבוד בשבת. הרב גלזר הלך לעולמו בחול המועד סוכות ה'תשס"ט, והוא בן 95.

הכנסייה היוונית אורתודוקסית (14)

ענו על השאלות (לפי מידע מהשטח ולפי הסברי המורה)

1. איזה דגל מתנוסס על המנזר? _____
2. הכנסייה ברמלה שייכת לזרם ה_____ בנצרות.
3. בכנסייה יש אמבט, למה הוא משמש? _____
4. מה הצבע השולט בכנסייה? _____
5. מהו הסמל של הזרם שאותו מייצגת הכנסייה? _____
6. איזה ניחוח (ריח) יש בכנסייה? _____
7. באיזו שפה מדברים ומתפללים בכנסייה (חפשו כתובות) _____
8. באיזה כיוון נמצא האפסיס (גומחה) בכנסייה? _____
9. מדוע רמלה קדושה לנצרות? _____
10. מה מסמלת דמות הדרקון שנלחם בסנט ג'ורג'? _____
11. מה פירוש המילה "איקונוסטזיס"? _____
12. מה הקשר בין יום א' (בשמו באנגלית) לכיוון התפילה? _____

לאחר שהתרשמתם מהאתר, חברו שתי שאלות בנושאים שהייתם רוצים לדעת על הכנסייה היוונית אורתודוקסית ברמלה ועל הדת הנוצרית.

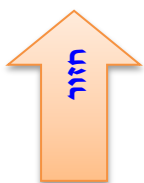
א. _____

ב. _____

חזור

הכנסייה היוונית אורתודוקסית (15) – תשובות למורה

1. איזה דגל מתנוסס על המנזר? דגל לבן עם צלב אדום, סמל הכנסייה האורתודוקסית ובנוסף דגל יוון.
2. הכנסייה ברמלה שייכת לזרם האורתודוקסי בנצרות.
3. בכנסייה יש אמבט, למה הוא משמש? לטקס ההטבלה.
4. מה הצבע השולט בכנסייה? כחול.
5. מהו הסמל של הזרם שאותו מייצגת הכנסייה? האותיות Φ ו- T הן סמל הכנסייה היוונית אורתודוקסית בישראל. סימן זה הוא שילוב של הצלילים ט' ו-פ' מהמילה "טאפוס" ("קבר" ביוונית), הבאה להדגיש שהיוונים הם שומרי הקבר בירושלים.
6. איזה ניחוח (ריח) יש בכנסייה? של קטורת.
7. באיזו שפה מדברים ומתפללים בכנסייה (חפש כתובות)? יוונית.
8. באיזה כיוון נמצא האפסיס (גומחה) בכנסייה? מזרח, ייתכן שזהו שריד לפגניות – כיוון השמש העולה.
9. מדוע רמלה קדושה לנצרות? הנוצרים זיהו, בטעות, את רמלה כ"רמה" המקראית, עיר בנחלת שבט בנימין, מקום הולדתו של שמואל הנביא ועירו של יוסף הרמתי – אחת הדמויות המרכזיות בסיפור צליבתו של ישו. יוסף הרמתי, תושב הרמה או רמתיים, ביקש מהמושל הרומי פונטוס פילטוס את גוויית ישו, הוא הורידו מהצלב, הניחו על אבן במערת קבורה שהייתה בבעלותו, ובסיוע חברו נקדימון, משח אותו בשמן וסגר את מערת הקבורה באבן גדולה (הבשורה על-פי יוחנן יט, 38).
10. מה מסמלת דמות הדרקון שנלחם בסנט ג'ורג'? סמל המאבק בין האור לחושך – הדרקון מסמל את החושך, את כוחות הרשע והשטן.
11. מה פירוש המילה "איקונוסטזיס"? המחיצה המפרידה בין החלל המרכזי שבכנסייה הנוצרית אורתודוקסית לבין אזור הקודש, שבו ניצב המזבח ואשר בו נערכים הטקסים הדתיים. האיקונוסטאזיס מעוטר בדמויות (איקונים) קדושים נוצרים, ומכאן שמו: האיקונוסטאזיס.
12. מה הקשר בין יום א' (בשמו באנגלית) לכיוון התפילה? מקובל לקשור את יום ראשון לשמש, ולכן הוא מכונה בלשונות רבות "יום השמש", למשל באנגלית – Sunday. כיוון התפילה בנצרות הוא מזרח, ויום א' הוא היום הקדוש.

קדושתה של רמלה לנצרות (16)

סיפורם של יוסף הרמתי ושל נקדימון

מאת: שי מרון ודן אבידן
מתוך: שמח"ת היש"מ – רמלה

יהושע יח, כא-כח

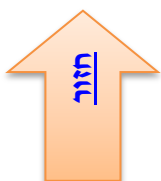
והיו הערים למטה בנימין למשפחותיהם יריחו ובית חגלה ועמק קציץ. **כב** ובית הערבה וצמרם ובית אל. **כג** והערים והפרה ועפרה. **כד** וכפר העמני (העמנה) והעפני וגבע ערים שתיים עשרה וחצריהן. **כה** גבעון והרמה ובארות. **כו** והמצפה והכפירה והמצפה. **כז** ורקם וירפאל ותרפאל. **כח** וצלע האלף והיבסי היא ירושלים גבעת קרית ערים ארבע עשרה וחצריהן זאת נחלת בני בנימין למשפחתם. {פ}

הנוצרים זיהו בטעות את רמלה כ"רמה" המקראית, עיר שנחלת שבט בנימין, מקום הולדתו של שמואל הנביא ועירו של אחת הדמויות המרכזיות בסיפור צליבתו של ישו.

הברית החדשה – הבשורה על-פי יוחנן יט, 38-42

38 ואחר בא יוסף הרמתי והוא תלמיד ישוע בסתר מפני היהודים וישאל מאת פילטוס אשר יתנהו לשאת את גופת ישוע וינח לו פילטוס ויבא וישא את גופת ישוע: **39** ויבא גם נקדימון אשר בא לפנים בלילה אל ישוע ויבא תערבת מר ואהלות כמאה ליטרין: **40** ויקחו את-גופת ישוע ויחתלוה בתכריכין עם הבשמים כמנהג היהודים לקבר את מתייהם: **41** ובמקום אשר נצלב היה גן ובגן קבר חדש אשר לא הנה בו מת עד הנה: **42** שם שמו את ישוע כי ערב שבת היה ליהודים והקבר קרוב:

יוסף הרמתי, תושב הרמה או רמתיים, ביקש מהמושל הרומי פונטוס פילטוס את גוויית ישו, הוא הורידו מהצלב, הניחו על אבן במערת קבורה שהייתה בבעלותו, ובסיוע חברו נקדימון, משח אותו בשמן וסגר את מערת הקבורה באבן גדולה.

אבן המשיחה וההורדה מהצלב (17)
מתוך: [שמח"ת היש"מ – רמלה](#)

מתוך: [ויקיפדיה](#)

סקר שוק

הסתובבו להנאתכם בשוק ובצעו את המשימות

א. פנו לאנשים בנימוס והציגו את עצמכם (בית ספר, עיר, משימתכם)

ב. אל תשכחו להודות לאנשים שסייעו לכם בתום המשימה.

1. צלמו אנשים (בקשו קודם את רשותם) שלדעתכם מאפיינים את רמלה.
(הציגו את הצילומים למורה בסוף הביקור בשוק ובכיתה בשיעור הסיכום)
2. פרטו את מי צילמתם ומדוע בחרתם בדמויות הללו.

3. אילו דוכנים וחנויות יש בשוק רמלה?

4. פנו בנימוס אל אחד המוכרים בשוק ושאלו:

א. כמה שנים אתה מוכר בשוק? _____

ב. אילו אנשים אתה פוגש במהלך יום עבודתך כאן? _____

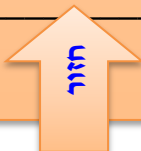
ג. מה מעניין אותך או מה אתה אוהב בעבודתך? _____

ד. איך זה לחיות ברמלה, מה מיוחד בחיים כאן? _____

ה. מה אתה הכי אוהב בעיר רמלה? _____

ו. מאיזו עדה אתה? _____

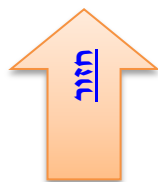
ז. במה מתבטאים החיים המשותפים עם בני דתות ועדות אחרות? _____

שחזור מתחם המסגד הלבן (19)

צולם במוזיאון לתולדות רמלה

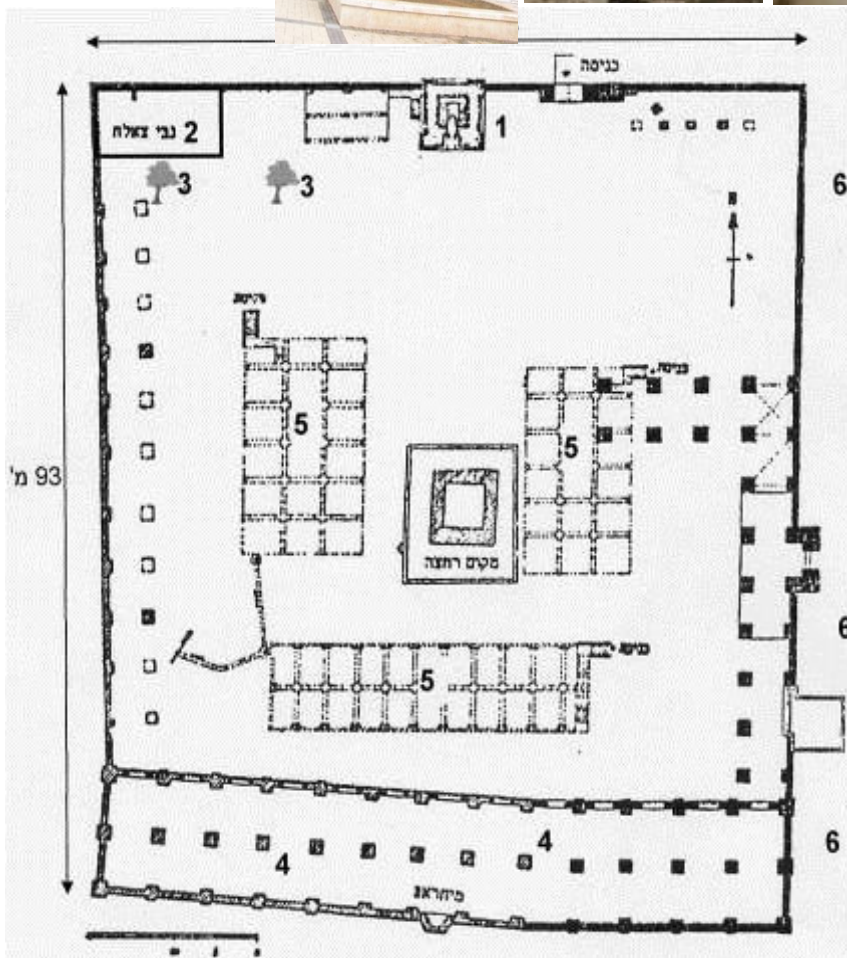

המסגד הלבן וקבר נבי צאלח (20) – זיהוי מרכיבי שרידי המבנה

מאת: איתי נדלר ודן אבידן

צילומים: גל כפרי ואיתי נדלר

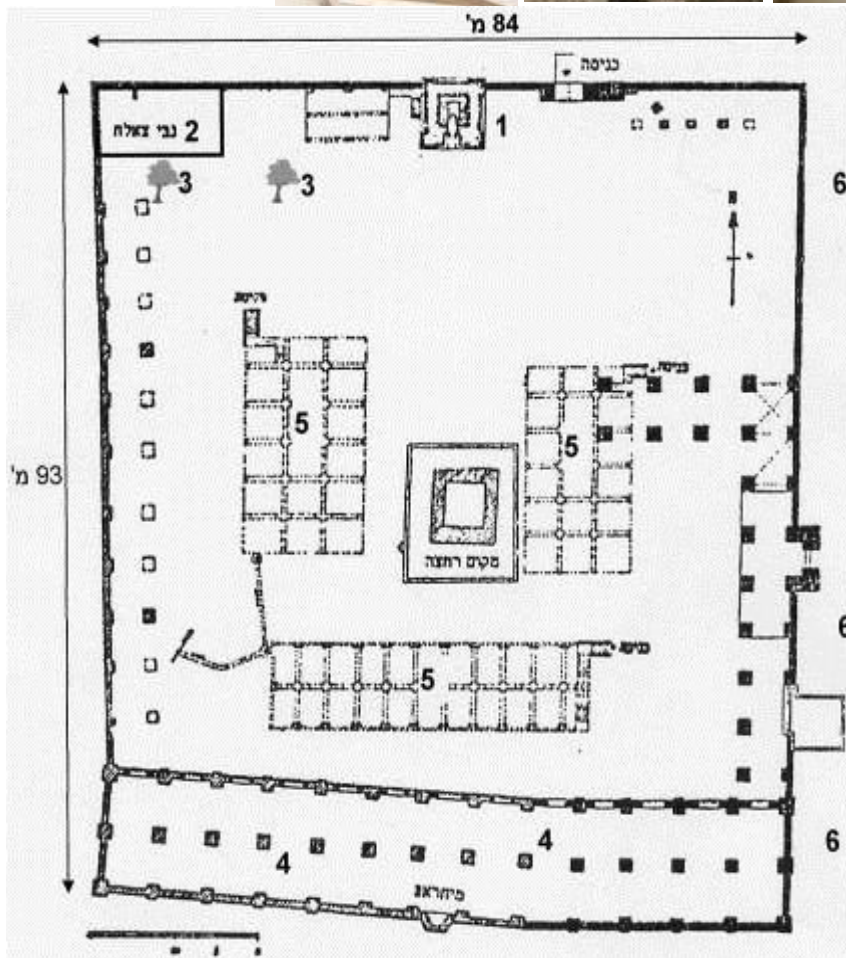
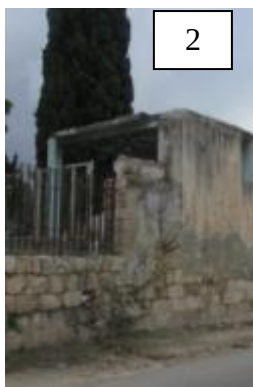
מתוך: [שמח"ת היש"מ – רמלה](#)

לפניכם תרשים, תמונת שחזור ותמונות מאתר המסגד הלבן

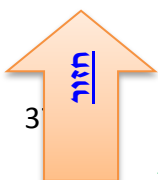
- **משימה א':** התאימו את כיווני התרשים לשטח.
- **משימה ב':** ציינו בטוש מחיק על כל תמונה את מספרה בתרשים האתר.
- **משימה ג':** התבוננו במתחם ובתרשים ושערו לאיזו כמות של אנשים מיועד המתחם, נמקו.
- **משימה ד':** המתחם נבנה בתקופת השלטון המוסלמי, ובתקופת השלטון הממלוכי, לאחר סילוק הצלבנים מארץ ישראל על-ידי המוסלמים, נבנה המגדל, מה לדעתכם היה ייעודו?

המסגד הלבן וקבר נבי צאלח (21) – תשובות למורה

לפניכם תרשים, תמונת שחזור ותמונות מאתר המסגד הלבן

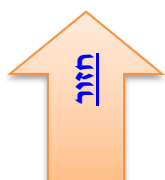
- משימה א': התאימו את כיווני התרשים לשטח.
- משימה ב': ציינו בטוש מחיק על כל תמונה את מספרה בתרשים האתר.
- משימה ג': התבוננו במתחם ובתרשים ושערו לאיזו כמות של אנשים מיועד המתחם, נמקו. **כמות רבה של אנשים, על-פי גודל המתחם, על-פי גודל החצר ועל-פי מאגרי המים הגדולים שנמצאים במקום.**
- משימה ד': המתחם נבנה תחילה בתקופת השלטון המוסלמי, ובתקופת השלטון הממלוכי, לאחר סילוק הצלבנים מארץ ישראל על-ידי המוסלמים, נבנה המגדל, מה לדעתכם היה ייעודו? **מגדל תצפית – עובי הקירות (מבוצר), חרכי הירי וגובהו מעידים על כך.**

רמלה: עבר, הווה, עתיד – פסל כיכר הזיכרון (22)

צילום: דר' אבישי טייכר, מתוך [פיקיווקי](#)

בין הקברים – בית הקברות הצבאי הבריטי (23)

משימה: הסתובבו בין שורות הקברים, התרשמו מהמקום וענו על השאלות

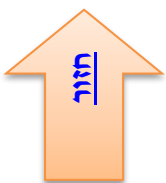
1. מאילו מדינות החיילים הקבורים בבית קברות זה? _____
2. באיזו מלחמה נפלו רוב החיילים? _____
3. באיזו שנה הסתיימה מלחמה זו? _____
4. מצאו מצבות של חיילים יהודים וכתבו כמה משמותיהם: _____
5. בעזרת האינטרנט, מצאו אילו שני קברים שיש בהם עניין מיוחד נמצאים במקום: _____
6. האם בית קברות זה דומה לבית קברות צבאי יהודי? אם כן, במה?

צילום: דר' אבישי טייכר מתוך [פיקוויקי](#)

בין הקברים – בית הקברות הצבאי הבריטי (24) – תשובות למורה

1. מאילו מדינות החיילים הקבורים בבית קברות זה? אנגליה, אוסטרליה וניו-זילנד.
2. באיזו מלחמה נפלו רוב החיילים? מלחמת העולם הראשונה.
3. באיזו שנה הסתיימה מלחמה זו? 1918.
4. מצאו מצבות של חיילים יהודים וכתבו כמה משמותיהם: _____
5. בעזרת האינטרנט, מצאו אילו שני קברים שיש בהם עניין מיוחד נמצאים במקום:
קברו של נכדו של הברון רוטשילד, קברו של החייל הארי פוטר.
צלמו אותם והציגו את התצלום למורה (אם לא מצאתם, קבלו רמז על מיקומם מהמורה)
6. האם בית קברות זה דומה לבית קברות צבאי יהודי? אם כן, במה?

מעגל של"ח (25)

מהו מעגל של"ח

דיון במסר הערכי

המסר הערכי

באחריותי לתרום את חלקי לקבלת האחר ולקידום שיח סובלני, לשם חיזוק לכידותה וחוסנה החברתי של מדינת ישראל.

כללי שיחה

- א. שיחה במעגל.
- ב. דיבור ברשות.
- ג. משפט קצר.
- ד. הקשבה.
- ה. תגובה עניינית ולא-שיפוטית.

פעילות מקדימה לדיון: נוקטים עמדה

מהלך הפעילות

- א. מניחים שלטים שעליהם מספרים מ-1-4 במקום שבו נערך הדיון: 1 – כלל לא מסכים, 2 – מסכים מעט, 3 – מסכים חלקית, 4 – מסכים במידה רבה.
- ב. המורה, או המש"צ, מציג עמדה כלשהי ביחס לפעילות ביש"מ.
- ג. על התלמידים להתייבב ליד השלט הנושא את המספר שמשקף את עמדתם.
- ד. לאחר אמרית כל הגד, המורה, או המש"צ, רושם את התוצאות (כמה תלמידים עמדו ליד כל מספר).

עמדות

1. חשתי בנוח במסגד.
2. חשתי בנוח בכנסייה.
3. חשתי בנוח בשוק רמלה.
4. אני מוכן ללמוד בבית ספר מעורב שבו לומדים גם בני דתות אחרות.
5. אני מוכן לגור בבניין שבו גרים גם בני דתות אחרות.
6. אני חש בנוח לגור בעיר מעורבת.

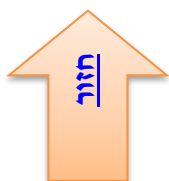
ה. **פעילות שנייה:** כל משתתף מקבל פתק ועליו לרשום בו במילה אחת תשובה לשאלה: מה הרגשת שהסתובבת בעיר. אין להראות את הפתקים ליתר המשתתפים עד שהמורה מבקש זאת, ואז כולם מציגים את שכתבו.

- ו. המורה משקף לתלמידים את התמונה שעלתה מהפעילות של נוקטים עמדה.

שאלות לדיון

1. מהו יחסכם לבני מיעוטים ולבני דתות שונות ברמלה לפי הדברים שעלו בשתי הפעילויות? מדוע?
2. מה למדנו היום שהיה חדש עבורכם?

3. ממה שראיתם במהלך הישי"מ, אילו מאפיינים מיוחדים לכל דת ולכל קבוצה ואילו מאפיינים משותפים לכל הקבוצות או לחלקן?
4. מהי מסקנתכם מהעובדה שיש שונות בין הקבוצות ובין הדתות השונות, אך יש גם דמיון?
5. לדעתכם, עם אילו קשיים הנובעים מחיים בעיר מעורבת ורב-תרבותית מתמודדים תושבי רמלה?
6. לדעתכם, כיצד אפשר לפתור קשיים אלו?
7. לדעתכם, מהם היתרונות של חיים בעיר מעורבת?
8. היכן בחיי היומיום שלכם מתקיים מפגש תרבותי?
9. לדעתכם, איזה מסר חשוב לקיום חיים משותפים בחברה רב-תרבותית?

חידון מסכם (26)

הערה למורה

* להלן מבחר שאלות לחידון מסכם, יש להתייחס לשאלות העוסקות באתרים שבהם ביקרתם.
* אפשר להוסיף שאלות נוספות.

א. מה מקור שם העיר רמלה?

1. חול בערבית.
2. רמאללה, שמה הקדום בערבית.
3. ע"ש שושנה רמלה – ראש העיר הראשונה שגם ייסדה את רמלה.
4. ע"ש כת הרמלאים, שייסדו את העיר.

ב. מה מקור שמו של רחוב דני מס?

1. כינוי של דני מרגוזין, שהיה ראש העיר השלישי והיה ידוע במסים הכבדים שהטיל בזמן כהונתו.
2. ע"ש דני מס, מפקד מבצע שחרור לוד ורמלה.
3. קיצור של משרד דיני מיסים ומקרקעין, שהיה ממוקם ברחוב בתקופה המנדטורית.

ג. במי ירה נפוליאון מחדרו?

1. בעורבים שהפרו את מנוחתו.
2. במואזין שהפר את מנוחתו בבוקר.
3. בשני גנבים שניסו לפרוץ לכנסייה שבה ישן.
4. במתנקש שניסה לטפס לחדרו.

ד. כמה פעמים המוסלמים מתפללים ביום?

1. שש פעמים ביום.
2. פעמיים בבוקר ופעמיים בערב.
3. חמש פעמים ביום.
4. אישי, לפי הרגשתו של כל אחד, אך לא פחות מפעמיים.

ה. מדוע נקראים הקראים בשם זה?

1. משום שהם נוהגים על-פי המקרא (התנ"ך) בלבד.
2. משום שהיו קוראים להם בשמות גנאי.

3. משום שהקהילה התחילה בעיר "קרא" שבסוריה לאחר הגלות.

4. כל התשובות נכונות.

ו. מהו המאכל הטורקי הפופולרי בשוק?

1. בצלים ממולאים.

2. חמיצה.

3. בורקס.

4. פלאפל.

ז. כיצד מזהים כנסייה בנוף?

1. צריח גבוה – מינרט.

2. מגדל פעמונים.

3. גג רעפים אדום.

ח. כיצד מזהים מסגד בנוף?

1. צריח גבוה – מינרט.

2. מגדל פעמונים.

3. גג רעפים אדום.

ט. היכן קבור הארי פוטר?

1. חדר הסודות.

2. כנסיית הקבר.

2. בית הקברות הצבאי ברמלה.

י. למה שימשה ברכת הקשתות?

1. הייתה ברכת שחייה לימי הקיץ החמים של קיסרית במאה ה-15.

2. לגידולי דגים לתושבי רמלה.

3. ללימוד שחייה לעולים חדשים בשנות החמישים.

4. מאגר מי שתייה.

יא. כיצד נקראת הגומחה המראה את כיוון התפילה במסגד?

1. מחראב.

2. מינרט.

3. מואזין.

4. אפסיס.

יב. מה גובהו של המגדל הלבן?

1. 30 מ'.

2. 35 מ'.

3. 18 מ'.

4. 55 מ'.

יג. למה שימש בתחילה המבנה שבו נמצא היום המסגד הגדול?

1. כנסייה.

2. בית יתומים.

3. מחסני נשק של השלטון הטורקי.

4. שגרירות לטביה.

יד. לאיזה כיוון מתפללים היהודים?

1. השמש.

2. מזרח.

3. ירושלים.

4. כל בית כנסת לפי בנייתו ולפי מיקומו של ארון הקודש.

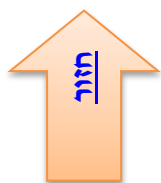
טו. כיצד נראת מזוזת הקראים?

1. בדיוק כמו שלנו, הם הרי יהודים.

2. כמו שני לוחות הברית.

3. אין להם מזוזה.

4. פס בצבע אדום, זכר לנס מצרים.

ביבליוגרפיה מומלצת

- איש-שלום, מיכאל (1979), **מסע נוצרים לארץ ישראל**, תל-אביב : עם-עובד.
- אפרים, שטרן (עורך) (2008), **קדמוניות, 135** (מוקדש להיסטוריה ולארכאולוגיה של רמלה), ירושלים : החברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה.
- וילנאי, זאב (1982), **רמלה**, ירושלים : אריאל.

קישורים אינטרנטיים נוספים

- [מבנה הכנסייה האורתודוקסית](#) – ויקיפדיה.
- [סדר התפילות היומי](#) – התפילות היומיות ביהדות, בנצרות ובאסלאם.
- [סיפורה של רמלה](#).
- [קברו של הארי פוטר בבית הקברות הבריטי ברמלה](#).
- [רמלה](#) – ב-ynet, כולל סרטון.
- [רמלה](#) – רמלה של סוף שנות השבעים, מתוך "מבט שני" – יוטיוב.
- [רמלה א', רמלה ב'](#).

